

Marko A. Janković, 2018. *Arheološke putanje i stranputice Adama Oršića*. Narodni muzej Niš, Filozofski fakultet Beograd, 157 str. ISBN 978–86–83019–56–4

Grof Adam Oršić-Slavetić je veoma interesantan čovek, pomalo avanturista ali u dobrom smislu i može jahati u više različitih sedla [naglasio. J. M.]. Poznaje mnogo stvari: praistoriju, rudarstvo, odganjanje ptica, jahanje. Veoma je inteligentan i veoma aktivan, uprkos invaliditetu. Poznaje mnogo jezika, prvenstveno balkanske. Veoma je društven, ali nepretenciozan. Kao aristokrata, on je konzervativan čovek, ali opet vrlo liberalan. Uprkos njegovoj jugoslovenskoj nacionalnosti, njegova kultura je nemačka, on je prijatelj nemačkog naroda i vlada savršeno nemačkim jezikom... Dobar radnik, dobre navike... Sposoban da zaradi na svaki način sve dok ima prilike. Kao svaki Balkanac, ne odbija da priča o politici, ali bez naročite strasti. Prvo je bio poštovalac Poglavnika, ali se kasnije pobunio zbog njegove glupe politike. Pismo Osvalda Mengina upućeno Martinezu Santa-Olali, 27. 1. 1951. godine (str. 81–82).¹

Mozaična knjiga Marka A. Jankovića o arheološkom delu grofa Adama Oršića Slavetićkog (1895–1968) predstavlja značajan doprinos arheološkoj literaturi na

¹ Osvald Mengin (1888–1973), arheolog i profesor na Institutu za praistoriju Univerziteta u Beču (1917–1945). Godine 1935. izabran za Rektora bečkog univerziteta a naredne i za redovnog člana Akademije nauka. Nakon Anšlusa postao ministar prosvete. Tokom Drugog svetskog rata bio je mentor Adamu Oršiću (fusnota 154, str. 77).

srpskom i engleskom jeziku. Ona gradi neophodan činjenični stepenik u istraživanju kako discipline tako i ličnosti vezanih za oblast arheološkog i naučnog delanja u Kraljevini Jugoslaviji, Austriji i Brazilu, u međuratnim, ratnim i poratnim godinama XX veka. Knjige ovakve vrste neretko su obimne, pomalo patetične, ulepšavaju ličnost onoga o kome se piše, a ruže one koji su se toj ličnosti zamerili. Ipak, Janković nije dozvolio da ga planska i dugotrajna demistifikacija životnih etapa Adama Oršića odvede u subjektivnost. Zato je Janković napisao uzbudljivu, analitičnu i pomalo ironičnu knjigu u kojoj svako ko je pomenut dobija ono što zaslužuje.

Njegov pristup pokazuje da se odlučno odupreo fetišizaciji dokumenta i da Oršićev lik oprezno rekonstruiše. Naime, u srpskoj istoriografiji sve se češće događa da u naučnim raspravama autori i ne navode stariju literaturu, već samo naučni aparat: od prve napomene započinju navođenje arhivske građe koja kod mnogih autora predstavlja apsolutnu garanciju i nepobitan dokaz naučnosti. Takvo razmišljanje vodi ka naivnom zaključku da prošlost mora biti iskazana i odražena u dokumentima. Ipak, nije sva prošlost zapisana u dokumentima i primarnim izvorima.² To Janković dobro uvida. Upravo iz tog razloga u svojih pet poglavlja koristi i druge medije za naučnu rekonstrukciju, razumevanje i tumačenje prošlosti. Korišćenjem različitih teorijskih modela, sagledavanjem šireg konteksta događaja i problematizacijom procesa, autor ne dovodi svoje istraživanje u zamku. Prikupivši sve što je moglo da se pronade u ovom momentu, autor nije isključiv u povezivanju dokumenata sa svakim delom prošlo-

² Jovanović, Miroslav. 2018. Dominacija tradicionalnog pozitivizma, Bolja prošlost, Beograd: 35–39.

sti Oršića, poput Menginovog intimnog pisma s početka ovog prikaza, pošto bi se na taj način ograničio na puko prepričavanje i nabiranje podataka. Ovakvoj tvrdnji u prilog idu bibliografski eseji koji prate svako poglavlje i potvrđuju da je tekst zasnovan na temeljnom poznavanju problema kojima se pošteno i intelektualno pristupa.

Arheološke putanje i stranputice Adama Oršića imaju doslednu i primerenu strukturu. Ova biografska proza govori o istoriji arheološke discipline, poreklu austrougarske grofovske porodice Oršić-Slavetić, kontroverznoj biografiji i karijeri Adama Oršića, njegovim „prvim“ arheološkim iskustvima i tragovima koje je ostavio u srpsko-jugoslovenskoj i brazilskoj arheologiji, terenskim rekognosciranjima Moravske banovine,³ istraživanjima praistorijskih lokaliteta Bujanj i Humska Čuka, antičkog naselja kod Brzog Broda, muzeologiji u Nišu, fascinacijama, varljivim ličnim i profesionalnim odnosima sa saradnicima, ljudima koje (ni)je voleo. I na kraju, o opravdanim i neopravdanim postupcima, kolaboracionizmu u arijevske akademskoj nauci

³ Napomenućemo samo imponantnu cifru od 2.500 stručnih izveštaja koje je Oršić napisao za samo četiri godine rada u niškom Muzeju! Prostom računicom dolazimo do zaključka da je bilo neophodno pisati skoro dva izveštaja dnevno.

i politici tokom Drugog svetskog rata, zaboravu u socijalističkoj Jugoslaviji i traganju za naučnim početkom u Novom svetu. Obim posla koji je, često osporavani Oršić obavio tokom svoje karijere arheologa, u najmanju ruku je veliki. Njegovi rezultati koriste se, citaraju i preispituju čak i u ovom trenutku kako u srpskoj tako i u brazilskoj arheološko-antropološkoj sredini (str. 103–109).

Privlačno u ovoj knjizi jeste to što se podaci nižu hronološki ali i asocijativno, odnosno ima namernih ponavljanja i redosled „fragmenta“ se može promeniti a da to ne remeti celinu. Ti isti „fragmenti“ jasno ukazuju na Oršićevu ogromnu želju za bavljenjem arheologijom. Janković poziva stručnjake koji su iskusniji s ovakvom vrstom teksta da preispitaju mnoge uvrežene stavove, a u isto vreme, objašnjenja pojedinih pojmova i smernica zadovoljavaju radoznalost prosečno obaveštenog čitaoca.

Knjiga Marka A. Jankovića *Arheološke putanje i stranputice Adama Oršića* na koristan način poentira i adekvatno otvara bezbroj (ne)prijatnih pitanja koja su u posledičnoj vezi sa „stvarnim“ poznavanjem grofa Adama Oršića Slavetičkog i arheološke discipline u međuratnom i ratnom periodu na brdovitom Balkanu.

Jovan D. Mitrović